

باش توركستان

توركستان ملي استقلال مفكوره سېنى تازاتوچى آيلىق مجموعه
باش محررى: چوقاي اوغلى مصلقى

1929 تېمى يىلىك دىكارى -
ئىلان جىقا باشلانغان
1932 (نومور) 32 سانه

بىر ساندا:

1. توركستان نوركلكى
 2. ساويت روسيه
 3. آلاش اوردا
 4. پالمانيك آيغاشى پاتدا
 5. توركستاندا سرمايه دارلىق
 6. تودك غازىناچىلىقى (IV)
 7. فارداشلىق نىظاھراتى
 8. توركستان خىرلەرى
- باش مۇھەررىر
چوقاي اوغلى مصلقى
كۆپەيتكىچى
نورماتسى اوغلى
تورالچى

Yach Turkestan

June 1932

(Le jeune Turkestan)

No. 31

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Producteur en Chef: Moustapha Tchokai-Oghly

بولمىزغا توغرى كىلگەن بولتون يازولار اوچون مجموعه مزىك يىتلىرى
آچقىمىز. باشىداغان يازولار قايتا بولماس.

آبونه شرطلەرى:

يىللىقى 4 دوللار، آلتى آيلىقى 2 1/4 دوللار، اوچ آيلىقى 1 1/2 دوللار

سايغىلى اووقچىلار

باش توركستان تېمى اوزگركە اونوش بىلەن قايتىمىز،
اونى باشقالارغا ھەم اوقۇتۇش اوچون ھەر تامغا ئارقا ئارقىغا.
توركستان چىگەرلەرگە باقىن بىرلەشكەن باشاۋچى اووقچى-
لار بىزدا مجموعه مزى يورتمزگە كىرگىزىشكە كۆزەش ھەركەت
اېشەكلە بىرگە ياردەم اېشىمىز.
باش توركستان توركستان ملي استقلالى دوستلار ئىلدىن
مادى ۋە مەنۋى ياردەم كۆتۈردى. امانە بىرۋىچىلەرنىك اسلىرى
مجموعەمىز سىجىنەسندە باسپىلا بولمىز.

مجموعەمىزگە ئېۋىش ھەر تۈرلى يوللانغۇلار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

48bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

نماينده لاری طرفدان اوزلهرينگه نورکستانک باشقا قسملارندان
آيريليپ اوز باشلارغا بر حاطق نوزوش حقد، بولغان تکليفی قضی
سورنده ده ايشلهری بله ن مسئلهنی نه درجه ده آجیق وه آيدين گوره
يلگه تکللمه ننی افانده ايکن بولميدلار.

ريسول اولی توراز باشدا بولغانی حالدا نورکستان قومو
يستلاریغا 1919 جی یلی تاشکندده بولغان مسلمان قومو
يست تشکيلاتلاری قورولمايذا «اوزبک، قازاق، قيرغز، تور
کمن، تاتار، باشقورت ديگه تيرک قيله اسلمه ننی تيرپ اوللاری
بک بوتیسی برگه نورکستان نورک ساويت جمهوریتی ايچنده
تولاش کيرککلگی، خصوصندا برگه ن فرادی بله ن بولرک مسئله
يک اهمیتی کوب یاخشی تقدیر ايکنه تکللمه ننی بولميدلار.
بو برلکک تده ديهک بولغانی ایسکی روس حکومتی ده
يک یاخشی آنگلان ایدی. اونگچونده او نورکستان خلقی
قيله لرگه آيريش، آييشقا قازاملار بله ن اوزبکلره ننی (او زمان
«قيرغز»، «تاتار» ديب آملار ایدی) بر بده ن آيريش اوجون
قولدان کيلگن هدر بر عرنی سرف ايتر ایدی. بو مسئله ن
تده ديهک بولغانی بوگون نورکستانی نورلو قيله «ملی، جمهور
ريتلرگه آيروب اولاب پاتان روس بولميدلار» ده کوب یاخشی
بله نلار. بوللاردا نورکستانلار بک بر دولت مانی شکلگه کير
يشندن قورقادلار وه اوکا، قارشو بوتون هنر وه غيرتلره ننی
سرف ايتمه کده لار.

بوگون زنی بو مسئله اوستدا توختاب نورکستانلار بک نظر
دقلره ننی جلت ايپ کيشکه مجبور ايکن هر سه ایسکده روس
ميسونری استرولومولار بک اويونی بولغان نورکستان کوچمه
لره ننی «تاتار» لارغا قارشو جيقارش مسلمانی حیرت وه تاملار
بله ن استامبول «آلسر مجبوت» (12 جی نومر) سده کوروب
قالغانلارده.

K. A. ديگن بریسی باش مجرمدنک زکی وليدی بک آری
حقد کی مقاله لارغا جواباً بلانغان مقاله سينک سوگندا باش نور
کستانغا خطاباً: «آرقاداشلر شونی الیت تقدیر ایدرگه نورک
بک استقلالینی قوراجاق وه قوروجاق اوللار نورک بک
شهر لهری وه نورکستان سارلاری ده کيل، نورک بک کويولولره
نورکستانک کوچمه بله ريدره ديدره. K. A. بکک بو حقد نظری
بر نيجه کلمه نک املاسی مناسبتله پاذاغانیغا آيروجا قید ايتس
کيرک.

هدر نرسه دن اول بز بو مسئله اوستده K. A. بک بله ن بر
فکرده بولغانلار عرنی سويله بيمر. نورک بک کيله حه کيتک کيلدر.
ک عائله بولغانی محاکمه وه حل ايتس بر نورکستانلارغا
وشه بيدر. نورک بک بوگون اوز تاريختک به گي بر دور بيه
کيرگن. بوروشو عثمانلی ایسهر اولدی بر بيه که به گي نورک بک
جمهوریتی قورولدی، سیاسی، حرنی قورولوش مسئله لرندن
بوتس عائله نورموش مسئله لر بکه قانار بوتون ملی حیات، ملی
انقلاب اساسلاری اوزنده کيتب باراندر. هدر زمان بولغانی اوز
کارشلرده حکمرانلق ایتمه رگن خلق طقه سينک ده اوزگه بوليب
توروشی تاربخاً توغری بر آقيددر. بو جهته دن نورک بک تاريختک
به گي دورنده نورک بک شهر لهری بله ن بر آز آرقادا قالوب کيلگن
نورک کويولوسينک روالاری آلماشيسا بو غايتمه طبعی وه قانونی.
بز چين بوره کدن ايد وه نمشی ایتمه رگه به گي نورک بک دويانغا بر
ملی کوچ اوزنه گي بولسون.

فقط بو ورده عصر لهرده بیری ملی مستقل دولت حیاتی باش
کيلگن نورک بک مانی اوستده ن مستقل وه بوگونده ن سوگرا کور.
دشوب آلمانلارغا نورکستان کيله حه گي بلانی توروش ممکن
بولومی؟ نورکستان کوچمه بله رينک «اونورغان» وه بعضی دائرة
اوزبکلره نیک «اونورگن» شکلده سويله که لمکلره نندن سیاسی

شعبه‌ها چقاروب توركستانك كېلەجەكى «اوتورغان» دېيىپ سول
 پلاچىلار قولدا بولادى دېيىپ يازۇپ اوتورۇش يالغىز كولوچكى
 ايمىسى، ساسى كورك (سوزاق) ۋە مىلى مەقتەز قىتئە ئىزىدىن
 بىر خاتىرە. بىزى بۇ يەردە خاتىرە سوزۇش قولايلىقىغا مەجبور ايتكىن
 نەرسە بىشى اذاملار طرفدان كۆپىدىن بەرى خىسسى مەكتۇپلەردە
 يازىلىپ كېلەدە بولغان توركستان قازاقلارنى اوزىكلەردى
 قارشو قويۇش ئىزىنىڭ K. A. نىڭ ناماتىدان مەنۇعات يوزىكە
 چقارلىپ قويۇلمايدى. كۆپىدىن خىسسى مەكتۇپلەردە تىكرارلاپ
 بۇپ كېلەدە بولغان بۇ ئىزى خىسسى مەنۇعات شەكىلدە ايتكىن
 يەنە سوسوب كېلىدېك. قىتئە مەنۇعات، بالىخاس بۇ اىستابول مەنۇعاتى
 يىتلەردە يوزىكە چقارمايدان سوك يەنە يوزىكە قازاپ اوتورا
 ائىدىق. K. A. نىڭ اىتقان باشلانغان بەرى ئاشلانغان «سارت»
 آنامىنىڭ اوزىكلەر نامائىدان قانداق قارشو ايتىدۇ ئىلتىمى يە
 ئورۇپ يازغانلىقىنى كورگەنمىز اوجۇندە مەنۇعات كوز بوموب
 كېچە آلمىز.

K. A. نىڭ بۇ يىزىز جېيىشى مەنۇعات «باش توركستان،
 باشقارمىغا كېلگەن پرومىست مەكتۇپلەرنى ئىتر ايتىشە كەندىن سرف
 ئىتر ايتىمىز. قىتئە بونگەدە بۇ بونون توركستانلارلە بولگەدە بۇ
 K. A. نىڭ واسىلىلە قاچاقچىلىق سورتىدە بۇ اىستابول مەنۇعاتى
 يىتلەردىكە كېرىپ قالغان توركستانچىلىق ۋە توركستان مەنۇعاتى
 دوشمانى آسترونوموفلار ئىزىنىڭ قارشو پرومىست ايتىدىدىن
 كېچە آلمىز.

توركستانك كېلەجەكى «مىنقىل توركستان» شىعارى آستىدا
 روسە خاكىيىتىدىن اولكى توركستانغا ئازىخى خاكىم بولۇپ كېلگەن
 بولمىشكەن بونون توركستان خلقى، بونون توركستان توركلىكىنىڭ
 يارانماغىنى بۇرگەدولت جىمىنى قولدايدى. ايدىل-اودال ئاتارباشقورت
 ئوغانلارنىزدا توركستان تورك دولتىگە يانائىپ بولگەدە باشاب كېتە

بىلەيدىك. توركلىك، توركچىلىك ۋە تورك خىزى اوجون نە بويوك
 موقىت بولۇپ ايدى 11 بۇ بۇ كۆنكى مىلى قورنولۇش كورمەشە دورىدە
 مىلى قورنولۇشە اقلارنىدا ھەرقانداق جىندەن قىلە آيرىلقلارى سالار
 دىغان قىلە ئارقا ئوچىلارنى توركستان مەنۇعاتى مەنۇعاتى. توركستان
 قورنولۇشى غايەسى دوشمانلارنى دېيىپ آتامىز. قازاق، قىرغىز، اوزىك،
 توركەن... بونون توركستان توركلىكىنى توركستان مىلى شىعارى
 اىتر ايدىدا تويلاماستىدان توركستانك كېلەجەكىنى ئامىن ايتىپ بولمايدى.
 ايسىدى خلقىر دولت ۋە جىمىت جىانمىز مەنۇعاتى بونولماي مىلى
 ايتىپ قورۇپ يىترە آلامىغى، خارجى دوشمانغا قارشو كورمىش بۇ
 دورىنىڭ مەجبۇرىتىدە بولۇپ بىرى بۇ دورىدە توركستان كېلەجەكىنىڭ
 اودە بۇ بۇ مەنۇعات بولۇپ دېيىپ يازۇپ سولەپ اوتورۇش مىلى دوشمانمىز
 ئىگىزمايغا سوز قويۇش ۋە اولكە ئىكەن كېيىك باغ سورتۇشەدىن
 باشقا بۇ نەرسە ايتىدۇ.

ساۋىت روسىيەدە

1 - قىزىل «بومەكەن قىتئەلەرنى»

ساۋىت روسىيەنىڭ ايتكىلى ۋە مەنۇعاتى ۋە ايتىشە ساۋىت اقصا
 ۋە سىياسى ۋە «بىش يىللىق پلان» بونولقلارى حقتە مەنۇعاتدا كوپ
 نەرسەلەر يازىلماقتادۇر. كوپ اجىنلەر ساۋىت اقصا حقتە مەنۇعاتى
 غوسى قانئىلارنى ساۋىت كورگەنمىز (نومبەرى) مۇسەلەردىك
 بولمايدى موشوا ۋە باشقا بويوك مەركىزى شەرلەردە كورمەشە كورمەشە
 (داغا ئوخشاش) بولمەشە بولمەشە اولارغا كورمەشە بولمەشە.
 نەن چىقارادۇرلار. روسە تا ايسكىدەن بەرى بويوك كەسى آلامىز
 چىلغىلە مشهوردۇر. 2 جىيى قانزىبا زاماندا ناظرلاردان مشهور بونمە
 مېن، ايسىر اوتورچىلەك قىرېمىنى زيارت ايتىۋى آلدندا بونون بولمەشە
 بويىچە مەنۇعات قىتئەلەر وجودكە كىرتمەك، اولارنى جاقىب

زنگنه له بوماق وه او پيرلرگه هير ناماندان روس كرمستانلار
زني هيداب كيرمه كي امر ايشك ن ايدى. قارىنا بونلارنى كور
روب اوز ساستيك موقبله بدمن وه تملدرتك نينچلك وه مختيار
لندان سوگ درجه قورامان ايدى. امير تورپچه بايشخما قايتار
قايتاس قيتلاقلار پندمن بوذدورولمان وه كرمستانلار آزاد
كيوملهرى قايتان آلينب تكرار اوز پيرلرگه قورولمالار ايدى
لكن تاريخ كينكى نسل اوجون بوتهمكين قيتلاقلارنى
"Потемкинские деревни" ديكهن بر خاطر قالدردى.

بونون روس حكومتلهرى دوربله شويداي وقعه لهر بولون
اوتكهن روسيك بو تاريخى وه ملي غنمه سنى بولك ويكلره راه
موقبله دوام ايتدريمه كده لهر. ساويت حكومتى حتى اجنى ذيارت
چيلرگه ياخشى كيتدريلكن، ياخشى باقيلمان وه تورلو مشور
ايتدوله ياخشى آووولمان محوسلهر كورسندمك اوجون «كور
كه زمه قماقظانه لار قورونى دا اونومهدى. «كور كه زمه مكس
لهر، «كور كه زمه خسته خانه لار، «كور كه زمه ايشجى اويلارى»
وه حتى بوتون بر «كور كه زمه منتقه لار — بونلار ساويت رو
سده بول بول ناييلار. بوتهمكين قيتلاقلارى «كى» بو ساويت
«كور كه زمه مؤسه لهرى ده روسيه حقدمه معلوماتى بولمانان اجنى
زيارتچيلهرنى ادا قماقظا خدمت ايتدوللهر. بوتهمكين قيتلاق
لارى» ايله رومانوف روسيه سى نصر لارجا دوام ايتدى. ارتق اون
يش يلدركه ساويت روسيه سى ده «قبزىل بوتهمكين قيتلاقلارى»
ايله ياشاب كيلمه كنددر. روس تيليكه آشنا بولمانان اجيللهر
موسقواغا باروب بوتشكندمن سوگ رسمى ساويت جيجه درونلارنك
وه كه. بو. نو. جاسوسلارنك قولغا نوتدوللهر وه بونلار قاي ييرى
وه نيه سى كورسندمهر يالغز اوني كه كوره آلور لاردا «كور كه
ساويتلار مملكتده» كوردوكلهرى بلهن شوقلارنوب اوز بولميريكه
قايتوب كيتدوللهر. يالغز وه يالغز، ساويت روسيه سده اوز باشقا.

رسمى زهر سز كيرمه كككه وه بركه «كور كه زمه مؤسه لهرى
اينس، حقيقتده سنوميله موجود نرسه لهرنى ده اوز كوزى بلهن
كودما كككه اولكورگان كه مدمن كم اجنى سياحلازغا «بولشه ويك
حتى» حقدمه توغرو نازات آلا يلكه لهر... لكن آلاماچيلىق نها
يشر اوزون دوام ايشه آلميدر. ياوانى باواش ساويت جيتيك
«آشارى» بوژه كه چقا باشلايدر. ساويت حكومتى، حقتسى باشير
ماق قيتلاشقان وه اقتصادى، سناغى باشده كى خددمن ناشقارى
«بوتوقلارى» توغروسده قيلمان شاوشولارغا بوتونلارى سندنديرلهر
آلماق محصوريتده قالمان بر دورنده خلق نظرينى ناييرماق ييشه
حرب تهلكتسى حقدمه فرياد قوراماقدادر. آوروپانك قابسى بر
بوتوك دولتمده بولسا بولسون، بر بار لامان سايلوى وه يا حكومت
اوز كيريليشى بولدىمى، بولشه ويكلره درحال: «بركه هجومكه
حاضر لانا باورلار» ديب قيجشرا باشلايدرلار. بر يرده اولك فرقه
لار سوباليلارغا غلبه قيليپ، حكومت اونلار قولغا اونسه،
بوتوك ويك مطوعانى «فاشيست بوژووا اوز مملكتده كى ايشجى
تسكلالارنى بوق قيلماق وه بو يول بلهن ساويتلار اتقايقا فارشو
صومبى قولايلاشترماقعا حاصر لانساقدا» ديب فرياد قبالدر. سو.
ساليستلار ينگه لهر عيى ساويت مطوعانى بو سفر: «سوسال
فاشيستلار دونادا برده تير برونلار ديكاتوراسى بولمان ساويتلار
اتقايقا هجوم قيليپ عزم ايتدوللهر» ديب باقرادر. ساويت روسيه سى
قورقونوجى بو حرب تهلكتسى حقدمه غى ساويت فريادلارى ايتسا
بو سوكمى ايكي آى اچنده كوت اوج آلدى. بوتوك ويكلره،
روسيه كه هم عربدان، هم شرفدان بولادغان ايكي تورلو هجوم.
دهن بحث ايشه كده لهر. بو، روسيه نك ايچكى وضعيتنك مدهش
سوزنده آغير لاشا ياتقانى ديمه كدز. حقيقتده شونداى. «فولله.
كيتلاشترما موقبىنى»، يعنى خصوصى خوجاللق بوتونلارى بوق
قيلمالمقى وه خصوصى بازارلارنك بوتونلارى بشيرلكه نلكى

تورکيه غازياندا بر تورک مجريک بو تورلو بازووي برنگون
 په گيرد.
 سوزي «آقام» مجري ولسو بککه اوتوزامز.

II — ساويت مملکتلرنده بارا (آقا)

1924 باشلاندا ايکي آقچالار بوق قلمب آتون روبه
 (سوم) اساسا قورولغان په کي بر آقچا سيستمې بارانلدي؛ چير
 ولس دويلگه ن بو اون سوملق په کي کاغذ آقچا، فيسقا بر مدن
 اينگليز ليراسي (فوتس) قيمته دويا ياساندا (بازارندا) دوران
 ايشکندن سولگ — باواس-باواس، بالخاصه ياساغا په گيردن آقچا
 چيداريلغاني سيلی — بارخان ساري نوشه ککه باشلادي.
 بوگون ايسه... بر جهروانسک نيمه قيمته بولغاني سويله مکه
 ممکن ايمسدز. عصمت پاشا هيشله سولگ سياحتمدن قايتارکن
 نونجه گيمده ايکي جهروانس قالغان ايدی. کچه، بولم نوشوب،
 بوره (برزا) قارشداغي بوتون سرافلارغا، باقالارغا، بو ارادا
 آمريقان نه گيرسکه (آمريقا باقاسي) وه بالذات ساويت باقاسي
 مراجعت ايتدم. هچ بري بو 20 سومي آقچا حساب ايتب همسيلي
 بردهن بر ليراغادا آلماق ايتمه دي.

روسيه نيزارت سياخيا چيقديم اتاده عصمت پاشا هيشدن
 هچ گيمه نك بو بردهن ساويت آقچاسي آلماسيني تليه ايشکن
 ايدی. چونکه ساويت آقچاسينك ساويت مملکتگه چيندن گيريليشي
 ياساقا طبعيله تليهگه رعایت قیلدی. حالبوکه بو برده (استاد
 نوله) ياسادان بر ليراغ قارشو 13 سوم آليا پيله گده ايدی.
 اودساغا کيتديگمز زمان ايسه بر سومي رسمي ياسادا 105
 غروشقا ساتوب آلماق مجبوريتده قالدم.
 بوگونکي روسيه «قارا بوره» «قارا برزا» ديلگن
 قاجاق اصول بلن 10 سومي ياشرين سورنده بر ليراغ آلماق

اهاليسينك كبللي بر قسي اجني مملكتلرندن «بركيلوگرام
 اون» بر قاذق كوردج (برج)، چاريك قاذق جاي، بر قاذق
 ساري ماي، آلا پلمهك اوچون جان آتوب تورخان بر مملكتده
 «اقتصادی احوال» لك قانداي ايکه بلگيني خور ايشي قين ايمس.
 مهاجر وه ساويت روس غازيانا لاريدان ساويت روسيه سنده کي
 آتير وسعيني كورسه تدرگن حسابز مثالده كتيريش ممکن
 ايدی. فقط، بر مملكتك اقتصادي وضعيتيني او مملكتك اوز
 آقچاسي قارشو بولغان اعتمادز گيمدن داها ياخشى خور ايتدرد.
 گن بر واسطه بولا آورمي، بو حقه غي بر قانجا اجني شهادت
 ليري آراسندا يز، تورکيه مجريله ريشن والسو بيکنك استابول
 «آقام» غازيانينك 20 نچي ماي سجه سنده کي مقاله سيني اور
 چيرنهك. تورکيه لي قلم آرفداشيمزك شهادتي بهك مرافلي بولغا.
 بيدان بو برده اونك مقاله سندان مهم بر قسميني عينا اقتباس ايتدرد.
 «ياش تورکستان» اوفوجيلاري اوچون «آقام» مجريينك
 خيري يکي بر ندرسه بولماسادا، خيلي كوب نارقالدرخان بر

قادر، لکن، مانع، یوگا رسمی سفتر مانع بولدی، عامده بور
ندای بر حر کتکه جمارت قبله لالازی سورگون بلان حراله بیری
به کده دزله.

سایتلار ده آیت آدماملار بولغانی اوجون، عهر قانداق
نه لکه که قاراماسان به اده اجیله لیک قارا بورسه عده استفاد
ایشله رینی اویلا هافه ادرلار. اونگچون ایندیکی روس شهرلری ده
اجیله لیک مخصوص یسه کخانه لاردا ایکی تودلو یسه ک بستی
(بئاسن) قولاسا قدارلار. شاید بر یسه کی اجلی آقجاسی بلان
یسه ک ایسه کتر 20 سومغا به بلیرسز، یعنی دولت مؤسه لیری
آقجاسی قاجاق بورسه حسانی بلان قبول ایسه کده لیرلر.

قارا بورسه ده اجلی آقجاسی آلماشترغانلار فقط بوته،
تراموای، تاقسی (گیراجی اوتوموبیل) اکی عمومی خدمت مؤسه
لیری یوزده توفان (90%) سبتده آلدانان بولورلار. دوکان
لاردا اجیله لیک آوق ساقولاری ایسه یسه کخانه ده کی نوسده
ندر. بوندان باشقا، تورغین، دیلیکن، پالغر اجلی آقجاسیله
ساودا قیلادرغان دوکانلار بار.

خلاصه بر اجلی روسیه که کیتدیکی وقت اوز ملکینک
آقجاسینی نونجه کده ساقلاسا، روسی فورس بلان تراموای،
بوچه، تاقسی وه باشقالارغا لازم بولغان آقجاسینی آلماشتریر وه
باشقا آوق ساقول هم صرفلاری اجلی آقجاسیله قیلار ایسه
خلی قیتمهالی بر آوروپا ملکینده یاشادی می بر مبلغ بلان یاشار.
سایتلار سیاحت مقصدی ایله یا که اوز کیلی اوجون کیلگن بر
اجلینی ملکک آلا رکن قانچا آقجاسی بار ایکه ملکینی سواری
اوکا کوره آلمافدا ایشلر دیب ایشتیم. جالیساقدا کیلگن
اجیله لیک ایسه قیلق بریکه قولایلق کورسه نه کده دزله.
داخلدا جالییب قازا اوجیلارک وسه بیگه کیلگوتجه...
هر جالیبوجی آدمغا، معنی حوایج ضروریه اوجون وثیقه

لار بر یسه کده در. بو وثیقه لار مقالیندا قوتور ایفلارغان آردان
نه لکه مال آیتما قدار. لکن بر قانچا ضرور به رسه لور اسانک منسوب
بولغان قوتور ایفلدا یوق. مثلا، بر ییل مدته سزلیک قوتور ایفلکروا
خایقا (فالایق) تاپیلما یدر... سوکرا، بعضی مسلک اربابینک قوتور ای
تفلاری پای، بعضی لری ککی بوسول... ساوبت حکومتی، مظاه
نیس تا مین ایسه ک ایسه ک بستی سف وه طبقه لارغا — تیر حائر
ایسه — اشماس ایسه کده اولارک قوتور ایفلارغا آرتراق
مال بولما قدارد.

قوتور ایفل خارجه دادا — به نه حکومتک عاید ماغازینلار
دان — آوق ساقول قیلمش ممکن... لکن داغادا قیتراق... بر
به سوله یلیک: بو بیرده اوج یاریم لیراغا آیلادرغان اینک عادی
خانوق ایسقارینلاری (ضعیقه پالیسکلار) قوتور ایفلاردا وثیقه
ایله 15 سوم ایسه، سربست ساقیش ماغازینلاردا 35 سومدر...

قازانچ خصوصیا کیله یلیک: کونده پالغر اوج سوم قازاندر.
غان اختصاص ایشچی بار. لکن بولارک قوتور ایفلاری، پاناق
خانه لاری، یسه کخانه لاری وه باشقا تشکیلاتی منظمدر. اینک
اختصاص ایشچی آلدی آقجانک سوزده آزلیقه قاراماسان اورنا
سویه دن آزغه توبه ن بر عهر سوره یلمه کده در. مثلا بر کون
موسقوفا لیترادلی بر سیاح توده بیگه راست کیلک: منسوب بولغان
سیاحت جمعیتلریگه 26 سوم بر که لدر ایسن. اوج کون مدته
موسقوای کیزمه کتکه کیلگه لدر ایکن. اوج کونلک یسه ک،
ایچک، پاناق — همسی بونک ایچنده ایسن.

روسیه ده بر بیچه بیگ سوملاب آیلق آلدیغان یلدرمه لدر
بار فقط ورفقا منسوب آدماملار اوج بوژ سومدان آرتق آیلق
آلمایدرلار. اورتا بر محرد، بو بیرده کی اورتا بر محردک حیاتی
درجه لدر بر حیات یاشاما قدارد؛ بو، مناقشه موضوعیدر. فان
قات کیسه لدرده ن محرد ملقفا قارشو تیارولی بر ملکینده اوتورماق

مظهرىنى زىچچ اېنرېمىز! نلقى مئىلى!

بوتون بۇ سۆزلەردە مەن ئەنە ئاڭلاشلىماقدادىم. گەر روسىيە دەكى مەدەنىيەت واسىياسىنى، ئادىتلىقنى، قىممەتلىكىنى بىر چىرىپىشە، تەرىپ اېتىش مەنكىن اېمەسەم. روسىيە قوسى قوجا بىر عالمىدە گەر بىر نەقىز بىر قىسمنى كۆرە بىلدەك! تۈرلۈ بىرلەردە جىيان باشقا باشقا. ئەلى قىشلاق دېگەن بىر جەھان باردىكە اونىڭ ماھىيىتىگە غۇزۇ اېنە بىلگەن قانچا نېگىرۇچى باردۇ!

غىيا ساۋاتلاردا آقچانلىق تەداۋل شەكلى، بونىڭ تارىخچىسى ۋە شەر خەلقنىڭ خەسرىنى قازانچى خەتتە، غەمۇمى ۋە كىچىك بىر فېكر بىرە بىلەمى! بىرە بىلەمە نە باشقى! اوقۇبە اشرف بىك، خەسسى تىرون، مەعارف، عدلىيە، ارتىكار (باراخودلىق) ۋە دېگەر بەشى مەشلەردە خەتتە مە سۆزلەر سورايدىم. لېكىن بونلار آيرى مۇسۇغىلاردۇر.

آلاش اوردا

ئوردىستاندا روس استىياسى سېلى اولكەنىڭ شىمال ۋە غەرب شىمالى ياقىلاردا نە قازاق قىرغىزلار اوتورغان چوللەر طرفىدان ياسوب كېلدى. روس مەملىكەت سېستى اېمە قازاق چوللەرىنىڭ او طرفىداكى سېرىيانىڭ غەربى، شەرقى قىسىلارنى خەلقلىرى اوستىدەكى خەلىقلەر ۋە اوبىك تىجەسى بىلەن آجىق كۆرۈنگەن اېدى. روس استىياسى غەبى سېستى بىر آزدا قايراب اوتكۇرلەپ قازاق چوللەرىگە — ئوردىستانغا كىرگەن اېدى. 19 نچى غەسرىڭ سوڭلاردا روس حەكۈمىتى مەملىكە سېستىنى تەخلىل اېتكەن مەشھور مەملىكە سېستى تېكىرۇچىسى يادىتەشەف «بىزنىڭ اساسى ۋە تارىخىنى تەتقىقە مەز مەرف بۇ خەلقلىرىنى سېقىتىرىپ اېزمەككە اوستۇنلىك ۋە خەكىمىتىنى اوز قولىمىزغا كىرىتىپ اېلىشدا نە غەبارتدۇر.» دېدەيلىكەن سوڭرا بىر آز

قولىمىزدا خەلقلىرىڭ شەقىلەندۈرۈلۈشى ۋە اوبىلارنىڭ آزادىلىقى اساسى مەقسەد اېدى (*). دېدۇر.

مەن بىر قانچا سېرىيا خەلقلىرى بۇ سېستى بوزۇب او خەرب اېتىلگەن اوبىلاردا نە اېنگەلەرى مزارى اوستىگە روس مەملىكەتى مەھارى باغچىسىنى قورغان روس اېمپېرىيالىرى قارا مەقسەلەرىنى قوراللاپ ئوردىستان تۇرغۇغا كىرگەن اېدى. مېنى روس اېمپېرىيالىرىنىڭ بۇ قارا مەقسەدى ئوردىستاننىڭ استىياسى دورىدا يەنە مەملىكەتلىرى بىر شەكىل آلتىنى اېدى. ئوردىستان خەلقىنىڭ تۈرلۈك تەبىئىي اېچىمە تۈرلۈك مەنۇد بىلەن يۈرۈنۈكەن سېستىنىڭ تۈب غەبىسى مەن «ئو مەسلىك، دۇنگە كىرىپ، اولدۇرۇپ بىرە، دېگەن جەملەنىڭ اقادە اېتىدىكى مەقسە اېدى.

باختانچىلىق ۋە اوتكەلە باغلى اقتصادى، سېسى تەدبىرلەر ئوردىستان دەقانلارنى كۆن كۆندەن شەقىلەنۇب بىر ۋە مەملىكەتنى روسلار قولىغا كىچىرىپ اوزلەرنى قول اېتىشكە خەمت اېتەخە كەدى. چارلىقنىڭ سوڭ مېنىشەرلەردە مەھارىت ۋە مەملىكەت ادارەلەرى باشلىغۇنى قىرۋوشە بىلەن تەشۋىشچە روس دۆلەت ۋە زىرائەت باقتالارى ۋە اوبىلار طرفىدان مەخسۇس قورۇلغان مۇسەلەر بۇ مەقسەدى اېشكە آتېرىش اوجون ياردامچى مۇسەلەر بولماقتۇ.

ئوردىستاننىڭ باختا، اېمەك، بونىك، تېرى ۋە باشقا خەم مەللەرى باردىمى بىلەن تەرقى اېشكەن روس سەبەبى ۋە اوتكەلە باغلى سەبەبە ئوردىستان كاسىلارى ۋە شەر بوقسوللارنى جىيان مەبەئىنى بىرە. جە كەدى.

ئوردىستاندا روس حەكىمەتلىرىنىڭ آرقاسى اولمىق اوزدە بىر روس مەھارى، اھالى تەبىئىي پارا ئېلىماقچى اېدى. بۇ مەھارى اھالىدە اېلىك سېرادا ئوردىستاننىڭ كۆچمەنە، چارۋاچىلارنىڭ تارىپ آلتان

(*) Jadrzew. N.; Sibiren. Geographische, ethnographische und historische Studien.

يەرلەردە يېزىلەشتۈرۈلگەن كىشى. مەنە شو نۇرگىستان كۆچمەنلەردى
يېرىنى ئارتۇپ آلۇپ اوتۇرۇنۇلماق روس مەھجىرى مەسلىسى ۋە
اوشكە باغلى تەدبىرلەر نۇرگىستان چارۋاچىلارنىڭ سىقات ۋە دۇنيىنى
اتىچ ايتىملى ايدى.

روس ايتىمى يالغىزىنىڭ نۇرگىستانداكى كۆرۈنۈشلەردىن بىرى
مەنە شو نۇرگىستان چارۋاچىلاردى يەرلەرنى ئارتۇپ آلۇش، اۇ يېرى
ئەرگە روس مەھجىرى كىتىرىپ اوتۇرۇش، تۇرلو تەدبىرلەر بىلەن
نۇرگىستان چارۋاچىلارنىڭ حىيات امكانلارنى تېرىش شىكلدە اورد
ناغا چىقاد.

نۇرگىستان چارۋاچىلارنىڭ يەرلەرنى حىكومت ملكى قىلىپ
اىلان ايتكەن قانۇن چىققاندا سوڭ قازاق يۇرتنىڭ اۇڭ ايتىكە يۇرت.
لق قىمىلاردى روس مەھجىرلاردى اۇچۇن آيرىلىپ اۇ يەرلەرگە
ياۋاش ياۋاش قازاقى ۋە موزىك مەھجىرلاردى كىتىرىلىپ يېزىلشتىر.
پىلە كەم ايدى. نۇرگىستان كۆچمەنلەردى ايسە اۇز يۇرتلەرنىڭ اۇڭ
ايتىكە يۇرتقا قىمىلارغا سىقىش قىلىپ اۇز يۇرتلەردە موقت قۇتاق
سىقتە قۇيۇلغانلار ايدى. مەھجىر قىشلارلاردى تۇرۇلۇپ مەھجىرلار
يېزىلشتىرىلەرگەن نۇرگىستان چارۋاچىلارنىڭ ماللاردى بىلەن كۆچۈپ
يۇرتلەرنىڭ، حىركلەرنىڭ مانع بولۇش، بو سورۇنلە اۋنلارنىڭ
اقتىسادى اىكتىشاف امكانلارنى تېرىشكە آيرۇچا دقت ايتىلگەن
ايدى. چۈنكە اساسى مقصد بىر قاتىچا سىرىيا خىلقلارنىدا بولغانى كەينى
اۇ خىلقلاردا دلت سىقاتى، اۋنك قىرىلىپ بېشى ايدى. بو قازا
مقصدىغا بىر آن اول ايرىشە پىلمەك اۇچۇن، چىرىكىنىڭ، اۋنلاسىغا
ياقتىسادان، ھەر تۇرلو چارەلارغا قول اۋز اۋنۇلغان ايدى.

بو بوغۇچى، اولدۇرۇچى سىياسىنىڭ قىشقىقى آستىدا حىياتى
امكانى كۈن كۈندەن آزالماقتا، دلت ۋە سىقاتىدە اۇ نىسبەتدە
آرتماقتا بولغان نۇرگىستان چارۋاچىلاردى ۋە اۋنلارنىڭ حىياتى بىلەن
علاقىدار بولغان باشلارنىڭ قايمو ھەم توشۇنۇپلەردىدە آرتماقتا ايدى.

اۇڭ ھادى خلىق ۋە نىكەمە پىغاقلارنىدا توشۇش اۇڭ ھادى تۇيۇلشتىلارغا
يارىغۇنچا بۇتۇن حىياتىنىڭ اۇڭ مەم مەشۋاقتى مەنە شو خلىق
كىشىلىنىڭ كۈن كۈندەن آرتماقتا بولغان سىقاتى ۋە اولك اساسى
ھاملى بولغان «قازاق يېرى مەسلىسى» ايدى. شىرقى، حىكايە، ماسال،
خىلاب بۇتۇن خلىق ادىباتىنى شىدەتلە مشغول ايتىمە كەم بولغان شو
«قازاق يېرى مەسلىسى» نۇرگىستان چارۋاچىلاردى ايتىمە چىققان
آرتقى كىشىلەمگەن بۇتۇن حىركلەرنىڭ اساسى عاملازىندا بىرى
خىنى اۇڭ بىرچىسى بولمىشدر.

نۇرگىستان چارۋاچىلاردى ايتىمە چىققان بۇتۇن سىياسى حىر-
كىتلەر ۋە نىسبەتلەر ھەر زۇمان، اۋنك سىرايدا مەنە شو «قازاق يېرى
مەسلىسى» بىلەن اۇغراشتىمىشدر. تا 1905-6 دەكى بۇتۇن رۇسىيە
تۇرك-مىسلمانلاردى تۇيۇلشتىلارنىدا قازاق قىرغىز نىسبەتلەرنىڭ
كىرىشكەن مەسلىلەرنى كۈزدەن كىچىرسەك پەنە شو «قازاق يېرى
مەسلىسى» نىڭ اۇڭ مەم اۋرۇن تۇتقۇلۇقى كۆرۈمىز. تۇرلو دورلەردە
تۇرلو روس فرەقلەردى بىلەن تىرىك مەسلى ايتىش قازاق باشلارنىڭ
مەسلىلەردە پەنە شو «قازاق يېرى مەسلىسى» بولغان. قازاق قىرغىز
عمۇمىيەت نۇرگىستان اىكتىشاف عاممەسلىنى اۇز طرىقىغا ئارتماقتى بولغان
بۇتۇن روس فرەقلەرنىڭ اۇڭ چاقىب بىر مەسلىلە اۋلاراق اىتخاب ايتىد
پىكلەردى مەسلىدە پەنە شو تۇرراق، بىر مەسلىلەردى.

قازاق يېرى مەسلىسى ۋە بۇنىڭ باغلى اولاراق بۇتۇن خلىق
اقتىسادى، اجتىمائى ۋە حىرقى حىياتى اىقتىلارنى بۇرۇگەن قارابولۇت
كۈن كۈندەن قالىنلاشماقتا اطراف قارارماقتا ايدى. تۇرلو طرىقىدە
لارغا باش اۋرۇپ كۆرۈپ تىجرىبەسى آرتقان نۇرگىستان قازاق-
قىرغىز نىسبەتلىرىدا آرتىق بۇتۇن مىلى مەسلىلەردىمىز بىلەن بىرگە بو
قازاق يېرى مەسلىسىدە باغلى نۇرگىستانلىلارنىڭ اۋز كۆچى، اۋز
قولى بىلەن حل ايتىلەرگەن بىر مەسلىلە بولغانلىقى قاتىمە كىلگەن ايدى.
روس دەموقراتىسى ۋە دەموقرات فرەقلەرنىڭ سارىلماس بىر

ایشانچله 1917 نجی ییل القابغا کیر گن نورکستان ضیالیاری بو
دمو قرات دوستلاریک دا «نورکستانک روسیه ایسه ریالیزیمدا مدد
قنی» وه «نورکستان چارواچیلاریک قیرایلیب» تمیل ایش کیتلک
محکومیتدهن، باشقا بر نهرسه دن بحث ایتمه دیگله رینی کوروسیه
«اوز خلقه اوز ارایمه، اوز مقدراتم، اوز کوچم، اوز یریم»
قانتیغا کیلگن ایدی.

نورکستانک ایچکی ولایتلهرده فیرغر-قازاق، نورکمن،
اوزیک، تاجیک بوتون اهالی نورکستان مختاریتی حکومیتی قور-
ماق نتیجگه کیر گله ری کبی، ایسکیده دالا ولایتی دپ آنالمن
دائره کبی آرقا قازاقلاری ایچده ده او دائره ک اداری مختاریتی
حرکتی باشلانیدی.

نورکستان صویر ایتله آلمایدرغان درجده آغیر، ضعیف
ویسینده 1916 نجی ییل گونارایشینی چقارماق مجبوریتده قالغان
ایدی. نأسف، که صرف ایزلگن خلق کتله سینک عصبانی بولغان
بو حرکتده نورکستانلارک کونکون نتیجه لرینی بیرمیدی. ظلم
بر آزاد آریدی. بوجالدا روسیه انقلابی کیر گن نورکستان خلقینک
کوندیک یازوقلنک پافلاشمانی کورویچه، کوزلری قاماشدی.
هر طرفدا نظاهر لار، بو آراقدا بعضی بر نورکستان ضیالیاریغا
بر تاق ابدلر بریب یورگن روسیه دمو قراتیسینک نظریه سی ده
آگلاشیلمان ایدی. مهنه بو وه شولک کبی شرائط اوز اوزندن
بوتون نورکستان او جمله دن آرقا قازاقلاری ایچده ن چققان
ضیالیاری دا حاضر لامشدی. اولار آرتیق «اوروسدان دوستک
بولسا — فولکدا باناک بولسون» دینگن خلق مثلگه اینالغان
وه بو سورنله اوز مقدراتینی اوز قولغا آیش فکرینگه کیلگله نلر
ایدی. 1917 نجی ییلک ایولده اورونورغده نوبلانغان عموم قازاق
قورولتایی مختاریت قراینی بریدی.

بو قورولتای عمومی روسیه مجلس مؤسسانده اورنالما قوبو-

لاحاق قیرغر-قازاق خلقی طلبه رینی تئیت وه بو مجلس مؤسسا
قازاق نماینده لاریک نامردلارینی کورسه تگم کبی عمومیتله
ملی دعوانی یوروتو اوچون عصری برسیاسی فرقه قوروشقا احتیاج
یازلیسی کوروب بو فرقه ک عتده لرینی تریب اوچون علی خان
بو که پخان، احمد بایتورسون، میر یعقوب دولت لهر باشدا اولراق
بر هیت نوزدی. مهنه شو کون «آلاش» فرقه سی تاریخیک روسی
باشلانیدیچدر.

«آلاش» فرقه سینک اون ماده لک بلاهورماسی عموم روسیه
مقیاسدا نورکستان خلقینی علاقه دار ایتدیگن سیاسی مسئله لرله
مشغول بولغانی کبی قازاق-قیرغزلارک اقتصادی، اجتماعی، حرکی
حایی تنظیم وه رفاهینی تأمین ایتجه ک طلبه رینی احتوا ایتدی.
«آلاش» فرقه سی نورکستان سیاسی حیاتی اقلهرده او خلقک
مناقصی ملی مفهومده قوروشماق اوچون اورنالما چققان عصری
تشکیلات، عصری حیاتی پروگراما اینکه ایلک ملی فرقه در، اور-
تکچون «آلاش» فرقه سینک نورکستان ملی حرکتی تاریخده کبی
اورینی به ک مهمدر.

بر طرفدان خلق داین وه شرائط ايجابانی، ایکنچی طرفداندا
فرقه پروگرامینک اینکه آشیرلا بلمه سی مسئله سی «آلاش» فرقه
سی قارشوسدا هر نهرسه دن اول اداری مختاریتگه ایشو مسئله
سیلی قوبغان ایدی. مهنه بو تأثیر آستما، 5.13 دبقاردا اورونورغ
ده نوبلانغان 3 نجی عموم قازاق قورولتایی، سه می شهری مرکز
اولمق اوزده، آرقا قازاقلاریک مختاریتی اعلان ایتدی. یه کی
سایلانغان مختاریت حکومتینگه علی خان بو که پخان (رئیس)، عباس
اوغلی خلیل، بریه جان اوغلی احمد یک، ایرمیت اوغلی عالمخان،
احمد بایتورسون، سره سن اوغلی بی احمد، دوست محمد اوغلی
خلیل، دوست محمد اوغلی جهانشاه، تالاج اوغلی، ولیخان لار
کیر گله نلر ایدی.

سولگرا دان ایچکی نورکستان مختاریت حکومتی اعضاستان
 جوفای اوغلی مصطفی پیک، تینجیای اوغلی محمد جان لاری
 «آلاش اوردا» حکومتی اعضالغیا سابلانلار اییدی.
 «آلاش اوردا» حکومتی اعضاستان بویوک بر قسسی اورون
 بورغندن کیتب یتمه سده نایق اورونورغده بولشه ویک ایشریلمی
 جیتدی. بویون اعضاسی نورلو آغیرقلار بلن اورونورغده نچیب
 سههیده نوپلانغان سولت اسل فعالیتقا باشلایا یلگن «آلاش اوردا»
 دا، حکومتی اوز یاشی وه عمریکه نسبتاً ایستار مادی، نه خبکی
 تشکیلات، ایستارده منوی قووه مقهومنده کوب که ایشلر کوردی.
 قانون اساسیسی حاضر لایوب اولگورمه گن «آلاش اوردا»
 حکومتی «آلاش» فرقه سینک پروگرامی بویچه حرکت ایتمه گده
 اییدی.

«آلاش اوردا» حکومتیک آتمه مهم تشکله رندهن بری، شهسز
 اونک منلکده سکوت، آداری آسایش نامین ایش، قانونی بر
 وضعیت پارایش بولداکی تدبیرلری اییدی. «آلاش اوردا» حکوم
 منی هار نرسه دن اول ملی عسکری کوچلر وه ملی میلیس
 تشکیلاتینی قوروشقا کیریشدی.

«آلاش اوردا» حکومتی آداره وه محکمه ایشلری نیک بر آن
 اول عصری هیده خلق نورموشیکه اوینون بر شکله توذولوشی
 اوچون لازم بولغان بویون تدبیرلر که قول اوزاندی.
 «آلاش اوردا» حکومتینی مشغول ایشکن نورلو حرئی
 ملی، اجتماعی، اقتصادی مسئله لر ایچنده آتمه مهم اوروشی شهسز
 «قازاق یری مسئله سی» نونماقدا اییدی.

«آلاش اوردا» حکومتی خلق محکمه لری نیک وه اوبلاردا
 جاری عدالت نیک خلق جابیه سیگه موافق بر شکله عصر-
 یلاشما بویلی نونما سینی آغا سورمه گده اییدی.
 او، مکتب، نشریات وه باشقا حرئی مسئله لرده بو ایشلرنی

خلق کتاه سینک احتیاجی بلن مناسب صورت وه سرعته آلوب
 برورلق جدری تدبیرلر کورمه گده اییدی.

«آلاش اوردا» حکومتی بر آن اول عموم نورکستانیک
 برلشکن بر دولت حالقا کیلیشی لزومی قاضدا بولمالیغی دا
 1918 جی یلی آوغوستدا سامارادا باشقردستان حکومت کیشیلری
 بلن بولغان مجلسده قبول ایشلگن فرار وه حاضر لانغان پرورسی
 بلن کورسه نمتدر، ایچکی نورکستان مختاریت حکومتی اعضا
 سدان بوقاریدا سوبله دیکمز ایکی شخصک «آلاش اوردا» حکوم-
 تشکله سابلانیشلاری دا معنه شو برلگی افاده ایشک اوچونکه اییدی.
 ایکنجی بر مقاله ده بحث ایتمه گچی اولدیقمز نورکستان ملی تشکیلات
 نیده بو حرکتلر نیک قایسی هدفکه طرف کیشمه گده بولمالقلاری
 دهاما آچیق کورسه ندی.

«آلاش اوردا» حکومتی اوز فعالیتی زماندا موسقوادان کپله
 یاقان تهلکه منی کورمه گن ایمس اییدی. او آیینقا روسیه نیک او-
 زنده کی قاریشقلار یترسه تهلکه نیک دهاما کوچه بویلی یلر
 اییدی. اونچونده موسقوا مسئله سینی توشونوشی ده اونونماغان،
 حتی 1918 نجی یلی موسقوا بلن دوستانه تماسکه هم کیلگن
 اییدی. شونی ده تویب اونوش کیرمه ک، که بو زمانلاردا «آلاش
 اوردا» حکومتیک وضعیتی ده آنجاغا قورقولو بر شکل آغان
 اییدی. بو زمان جهان شاه دوست محمد، ولیخان تاج وه باشقا بر
 یچه کیشیلر «آلاش اوردا» حکومتی نماینده لاری مقبله موسقواغا
 کپله یلر. بر طرفدان بو «آلاش اوردا» حکومتی بلن دوستانه
 مذاکره بویونوب حتی «آلاش اوردا» حکومتینی تابسانجی بولغا
 نلیغی سوبله معنه گده بولغان موسقوا ایکنجی طرفدان بوگونکی
 دیکاتور ستالین نیک امضابله سههیده کی روس عسکری شورا
 لاریغا، «ز ایمدی لیک دالا بوزروا ملتجیلری بلن مذاکره که کیر-

یشمه ک مجبوریتده قالدق. قایسی یول بلن بولسدا شهرده بورکگن

اوردا ماق قارشو پروتست ايندورو چاره سى كورنگرا. بىلگرافىي
يوزدوب اوبورز ايدى. ايش بو فادارله فالمادى. موسقوا «آلاش»
اوردا محكومىي تاپدى. آرقادان دا چوقوندى على جانگه لىدى
(ايوان شينوف) قازاق جولالارغا فوق العاده قويمىار تىمىن ايت
يوزدى. ديمهك بولك ويككەرنك «آلاش اوردا» حكومتىي رسما تاپو.
لازى صرف بر كوز بويواجىق. بر اطفال خائلفندان غنا عبارت
ايدى. حقيقتە اولار «آلاش اوردا» حكومتىي يقىيب قازاق
جوللەرنە بولكەويك روس حكرالمىي نوزغوزماق ايستەلەر
ايدى.

نهایت «آلاش اوردا» حكومتىك يەككى نوزولمە كەدە بولغان
ملى كوجلەرى بلەن بولكەويك روسەينك چارلقدان ميرات قالغان
عسكرى قوت وە تشكىلاتلارى آراسىدا تارتىشمالار بولوب «آلاش»
اوردا حكومتى يىكلدى. نوركستان جوللەرى دە فالقى روس جىز
مىي آستىا توشكەن بولدى. بو آراق «آلاش اوردا» جىلار
طرفدان كورولگەن بوتون تدبىرلەردەن بر شىجە جىقمايدىمى كەي
اولار هىچ بر طرفدان ياردامدا آلامادىلار.

«آلاش اوردا» حكومتى بولكەويك روس كوجلەرى طرفدان
يقتىلدى. او حكومت وە «آلاش» فرقىي بلەن مربوط
بوتون تشكىلاتلار تارقابىلدى. فقط اشىلاجى روسلك كوجى
«آلاش اوردا» جىلق - نوركستان ملتچىلكى مەكوزەينك آلدەيى
نوسوتغا، اومى تارقاشغا موفق بولا آلمادى. بو مقصد اوجون كور.
كەن بوتون تدبىرلەرى بر شىجە بىرمەدى. «آلاش اوردا» جىلق
مغنا بولكەويك روس استىلاسدان سوگرا كوپ كوجەيدى. او
مىلكىتك ائق قازاقى بورچەكلەرىگەچە، ھەر طرفنى قاپلادى.
بوگون نوركستان قازاقىنك ھەر بر فردى «آلاش اوردا» جىلقى
نوركستان خلاصكارلىقى حركىي دىب بىلەدۇ. نوركستان ملتچىلكى

حركىتك آرقا قازاقلارى ايچتە باشلانىش دىمەك بولغان «آلاش»
اوردا» جىلقى بوگونكى بولەشكەن مىل برلىكتك اساس رىكلەردەن
بىرى بولغانى كەيى اولك كىلەجەكە اوبىياچاشى رولدا كوپ
مەمدۇر.

قىزىل روس ايمپىريالىزمى نوركستان ملتچىلكىيى او جەلدەن
«آلاش اوردا» جىلقىي اولدورمەك ايتەدى. اساس مىي نوركستان
خلقى روحى وە اولك جىاتى اشىلاجى بولغان بو حرىكت بولسا
كوردىكى خىيىق نىستەمە كوجەيدى. غولوشچوكىن كەيى آناقلى
موسقوا آگەتلىرىنك دىمەسىگە قاراغاندا بوتون خلق كەلسى. مىل
بىيالارغا ايمەس حتى بوتون قازاق قومونىستلارى «آلاش»
اوردا» جىلقى ذھىتىي بلەن زەرلەنگەن. نوركستان ملتچىلكى مەكوزە
رەسى بلەن حاشا ايمتلەر. دىمەك قىزىل موسقوا ايمپىريالىزمى نور-
كستان ملتچىلكى اوجون قازىقان چوقورغا اوزى توشمە كەدۇر.
برەككە چوقور قازىماك اوزك توشەرسكە!

ئىسور اوغلى

يالغانچىنىڭ آيغاشى ياندا

(باشى 31 نەچى ساندا)

K. A. افدىنك «آسىر مجموعە» دەكى ماقالىغا جواپسى
بويك ناسفە دوام ايندۇرمە كەدەن. بوتدان اولكى ماقالىدە K. A.
افدىنك زكى يلك كىتابىدە كى «علمى» يالغانى قىي اسولە مەقە
ايشكەننى كورسەتوب اوندىم. او قوجىلار بىزدان، K. A. افدىنك
دېكى نوركستان نك 7 نچى ساندا «خوقق مەختارىيى حقتە» مىل
مقالەنى قانداي نأويل ايشكەنلىكىنى، ايسلەشلەرنى اوتەر ايدىم.
K. A. افدى او ماقالىدە بولماغان نەرسەلەرنى اوفودىدا، حقىقتا
موجود وە آق اوشىگە قارا بلەن بازيلغان نەرسەلەرگە قەدأ كوز

بودی. همدە اولك بو حركتى توركىه افكار عاممىنى قارىشماق
وہ بويول بلەن زكى بىكك بالغان شهادتەرىك «علمى» افشارىنى
حبايە ايشەك مقصدىلە قىلماقدادر.

ايدى. K. A. افدىك مەنكە قارشو قانداي بول يەنە عجموگ
اكرىشكەنى مەنكە قانداي قىسقا مودەنە كورسەتوب اونوشكە
تريمانەن. K. A. افدى: «بو جوقاي اوغلو نك باش روس مضمون
عائدا يازدىقلارىنى اوقومايور ساقدا تور كچه وە فرانسوزچە يازى.
لارىنى كوردوبورز. جوقاي اوغلو «Orient et Occident» مضمون
عائدە (سايى 17، 1923، صىفە 46) كى يازىشدا «دەموقرات
روسە چەرجيومسە نوركستانلارلك استقلال فكرى نەنەن بحث
ايدىيور. روسە چەرجيومسە استقلال... بو، نەنەن فكر! باش
نوركستان نك 27 نچى سايستادا مچرر كندى امضاسىلە «تور
كستانك ظالمىزلكى وە اولك نجات يولو» آدبەلە يازدىنى مقاله
مانجورىيى مئال آلاق نوركستانلارلك عجز نەنەن بحث ايدىيور.
جوقاي اوغلوغا كورە مجادلە ايشەك فاء، ايشەك نك فاء، ايشەك
فاجە بوغز. دىب يازادر.

K. A. افدىك سوز وە فكرلەرىنى بو يردە عىنا كىردەم،
چونكە ەدەر اصافلى تىقە وە مناقشە بونى طلب ايدەر. ناسفكە
قارشو K. A. افدى مطبوعات دوناسىنك بو ايكە توب قاعدەسىغا
هچ رعابت قىلمايدەر. K. A. افدىك مەنە فكرلەرىنى وە حتى نشر
ايشەكەن سوزلەرمى بىچىن بونداي تاويل ايشەكىنى كوب باخشى
آكادىيان: او، زكى بىك اوپدورمالارىنى باشقا تورلو بول بلەن
مدادە ايشەك آلماس ايدى.

1 — «اوريان-ئەواقىيدان» دەكى مقاله مەنەن باشلاين، 1923
نچى يىلك مائى آيدى، آوروپادا بىردەن بىر تورك دوستى بر جموعە
بولوب، بىزىكچون غايت مراقلى وە اهمىتلى بولغان «توركلەر وە
آوروپا» («Les Turks et l'Europe») كىتابى يازغان موسيو

قاستون غايار (M. Gaston Gaillard) نك باش محرركى آستە
چىقب تورغان «اوريان-ئەواقىيدان» «Orient et Occident»
مجوعەسىدە مەنە «روسە سىياسى وە نوركستان مىلى حركتى»
حقتە بر مقالە باسلىب چىققان ايدى. بو، آوروپا مطبوعاتدا تور
كستان مىلى استقلاللى حقتە آچىقدان آچىق سويلەوچى بر نچى مقاله
ايدى. او مقاله دە «نوركستان نك استقلاليت يولدا اومتولوشى»
«La tendance du Turkestan vers l'indépendance».

بختە تارىخى وىقە سىقتە مەنە ئاماندىان نوركستان قومىتە رىئىتى
سقبە 1919 نچى يىلك 21 نچى فېورالە، فرانسه حكومتىنك
ياكودە كى و كىلى آرقالى، وەرساى فونترسىغا يوباريلغان رادىئو
نەرامدان فقەلەر كىرەلەن ايدى. مەن، او زمانى آوروپا ايكە
لەردەن نوركستانغا مېن الخلق قوشون حصەلەرى بوبورلارىنى وە
بىرگە موسقوا قانلى دىكتاتوراسىدان قوتولوشغا ياردەم ايتولەرىنى
سوراغان ايدىم. او زمان، — 1919 نچى يىلدا — بىر نوركستان
بىلاردا، باشقورنلاردا — باشدا زكى ولىدى بىك بولغانى حالدا —

داھا مبخارىشچى ابدك، يىنى اوز مىلى نورموشمىزنى «روسە دەمو-
قراىك فەدەراسىونى چەرجيومسى اچىندە، قورماق آرزوسىدە ابدك.
مەنە شو «نوركستان اھالىسىنك روسە دەموقراىك فەدەراىف جىھو-
رىنى چەرجيومسى اچىندە سىرىست ادارەسى» حقتەنى فكرە
مذكور رادىئونلغرامدا درج ايشەكەن ايدى. «اوريان-ئەواقىيدان»
دەكى مقاله دە بو رادىئونلغرام بختەن اول «مبخارىت پروغرامى
اورىقا استقلاليت پروغرامى قودرىمىز» «de remplacer leur

programme d'autonomie par celui de l'indépendance»

دان وە «نوركستان استقلاليتى نك حال حاضردا مەملەكەدە موجود
مىلى وە حتى قومونىست بوتون سىياسى غروپلار اوچون عمومى بر

تایه حالاً کینکه نگی « La thèse de l'indépendance du Turkestan constitue actuellement une plateforme commune à tous les partis officiels du pays, aussi bien nationaux que communistes. »

ندەن بحث ایتلەدر. مقاله، «تورکستان نك بوتونلای ملی بر استقلال اینجا نایا حرکت ایتە کە» - Le Turkestan aspire à l'indépendance nationale. «ایکەملکی بیلدیرمە کەلە بیتەدر...»

مذکور دادیو للگرام پارچا لاری مەتم «برومە» مجموعه سینگ 19 جی ساتدا (ایون 1928) بایسلان مقاله مەتە بار.

قولومدای گنازلاریم آراستا ذکی ییکک او زمان تور.

کستان ملی تشکیلینک رهبری سقته، تورکستان ملی استقلالیت فکرینی ترویج ایتکەن بو مقاله مناسبه — آرمادای کە کینلککە رعناً — مەنی ماقاب یازغان مکتوبی دە ساقلانماقدار.

ذکی ییکک بو مقالەنی خصوصی سورندە ماقانغانی بر طرفدا نوردون، حتی تورکستان ملی برنگی ناشر افکاری بولغان دیککی تورکستان نەك 4 جی ساتدای باش مقاله مەتە شوئدای دیمشدی:

«... مجموعه مزده قلمار بیلە اشتراك ایدەن چوقای اولغی مصطلی نك 1921 سنەندەن سوگرا آوروپا نك مختلف قلمار بیلە تور.

کستان احواله عامه مقاله لار نسر ایدە نك وه قوخر اتملار ورومە نك تورکستان بیلار نك افکار بیلە ترجمان اولمشدر، هەمدە بوگه اجناس اولراق ذکی نك، «مقاله لار نك ایک مەنی 'Orient et Occident' مجموعه مەتە نسر اولمشدر» دیمشدی.

مەنە ایندی، 1932 جی یلدا K. A. اقدی بو مقالەغا فارشو ایکه اوپانسز بر سورندە هجوم ایتەدر. طرفندان آرتق کیمچینس

حساب ایتلگەن روسیه دە موقرات فەدەراسیونی چەرچیومسە، کبی مختاریت مرحلە سینی K. A. اوپانسز بر شکلدە استابول مجموعه سنی صحیفە لارندە گویا مەتم ایندی کیمچە مدافعه ایتە کە اولدیس بر

حە ایتە کورسە نیشگە اورونەدر (۴۰).

II — «تورکستان نك یخترلمی وه اوندان قورتولوش بولی،

— اوجەلی مقاله مەتە («باش تورکستان، 27 جی سان): «تورکستان بیلار نك اوز باشلار بیلە ساویت حکومتیکە فارشو عیبان قیلتیلاری کونگەن تیجەنی بر مەیدر. بولی آجیق سویلە شیمز کیرە نك. لکن بر عینی زماندە تورکستان بیلار نك عیبان ایتە سئلکە لار نك ممکن ایمنس ایکە نلکینی دە یاخشی غە بیلەمز. بر نك فاجەمز مەنە شو عیبان ایتە سئلکک امکانشز لگی وه عیبان نك تیجەنز لگینی آکلار. مایختر دادر.» دیب یازغاندان سوگ

«بو وضعیترەن فاندای قوتولاش کیرە نك»

سوالی بر کەن وه اوز فاعتمچا ممکن وه لازم دیب نایلمان محالە بولادینس توبەندە کیمچە کورسە توب اونگەن ایدم:

1) «دوشمانلارغا فارشو قورالمی کورسەنی فرقه وه حکومتی

(۳) «باش تورکستان» اوقوبلار نك، خصوصاً K. A. اندینک نظر دقنی معترە دو فوئر عالم جان تالان ییکک استابول «آفتاب» غازیاسینک شو ییل ۴ جی مارت سنە سەمە بایسلان مکتوبیکە جلب ایتەمن. او مکتوبدە تالان ییکک خاطر لایمینی «روسیه خارجەدە کی باشقوردستان سابق ملی حکومتی اعضالاری» — بو لایه نیکلەردەن اولکی مختاریتی باشقوردستان ملی حکومتینی نظردە توتاندا «موقرات روسیه چەرچیومس» داغلاندا — ساویت باشقوردستانینی نظردە توتاندا ایسە — ساویت «روسیه چەرچیومس» داغلاندا باشقورد خلیفینک ملی حقوقی اوچون کورسە نك «مختاریتی باشقوردستان ملی حکومتی» اعضالاردان کە خارتمز. بو ایکی مختاریتی «باشقوردستان حکومتینەن باشا هیچ بر تورلو «باشقوردستان ملی حکومتی» وجودگە کیمە گەن.

اگر مەن دە حاضیر — 1932 جی یلدا — «بوروتو ملی تورکستان حکومەتی نك روسیه حدودی خارجەدە کی اعضاسی صلتمە سیاسی رول اوبانماقدا قاتیشدا یەنە K. A. اقدی حقدە بیلە لار دیر ایندی. «اوه مەنی» «روسیه حدودی» نی حاضردا قدار مدافعه ایتە کە غیلەدە کە حلی بولور ایندی.

«سابق باشقوردستان (یا ایسە تورکستان) ملی حکومتی» اندان سویلە نك اورونە نك «روسیه چەرچیومس» داغلاندا، بو اولکە لار حقوقی طرفدار ی بولاق بیلە نکر.

آبارانلاری ایچده کی فکر کوردوشی بله ن باغلاشماق کیرهک .
(2) «مملکتک ایچکی برلهشکن «بو» کوچلرینی اوز می
استقلالاری یولدا روسیه گه قارشو کوروشوب تورغان کوچلر
بله ن باغلاش...

لکنی، کوردوگر، یونی K. A. افندی «آتیز مجموعه بده
نیله لریکه نیله توروب یواردی: «چوقای اوغلوته کوره مجادل
ایتیک فاء، ایتیه مه کده فاء، ایتیه فاجعه بودر.»
یوق، K. A. افندی، حقیقی فجاجت شونده درکه زکی ییک
اوزیک «علمی» کتابده خوقند مختاریتی حقدوغی حقیقتی بولنده
ویکجه سبگه نأویل ایتیدر وه سز ایسه گز اونک مدافعه سبگه یو کو-
روب بولک ویکلرگه قارشو مجادللنک آیکه توغرد شکیلی حقدوه
آید آجیق وه ایدین بر سورنده سویله نگیکن فکرلرینی تورک جمو-
عسی صحیفه لرینده اویانیز روشده نأویل ایتیز.

(3) K. A. افندیک تورکجه وه فرانسوزجه مقاله لرینی قاندای
«اوقوغابینی» کوردوگر... تورکستان موقت ملت مجلسی اعضالاری
نامایدان مستقبل خوقند حکومتیینی سایلان حقدوه اظهار ایتلگن
ایکی تورلو نقطه نظرینی K. A. ییک «حکومت اعضالاری آراشدغی
استراب ونا نیله توروب یواردی. «اوربان» اوقسیدان مدا یازغان
مقاله مدوغی «روسیه چیرجیوهسی ایچده مختاریت» فکرینک ملی
حرکتینک آرتق کیچیش بر مرحلہسی ایکنه ملکی حقدوغی
تاریخی تصحیح سفاکوز یوموب K. A. افندی اوزمانغی مختاریت چیلیقی
مهم، زکی ییک «یک تورکستان» صحیفه لرینده بر دیکی
شهادتغا کوره، 1921 نجی ییلدا بیری تعقیب ایتوب کیلدیکم ملی
استقلال غایم بله ن قاریشماقفا اوردوندر.

«باش تورکستان ادا» ملی فاجعه مزده ن قورتولوش» یوللا
رینی کوروشوب یازغان مقاله منی K. A. شونداغی «اوقودی»، که،
گویا، مهن تورکستان ملی استقلاللی ارجون بوتون مجادل یوللا

کسیب قويدوم ايش.
بوتاش نيه ديشهك بولاند؟ نورکستانک دالا قسنده بوندای
بر طرژ حرکتک «آلدار کوسه قیلیغی»، «آوردیادا ایسه، داهادا
آخیر بر تعیر بله ن «ساخته کارلق» دیرلر.

III — بوندان سولك K. A. افندیك «ياض روس مطبوعاتندا.
غی مقاله لهدم» منی قاندای «اوقورد» ایکنه ملکی صور ایش قین
ایمنس. «بیر چوقای اوغلوتهك ياض روس مطبوعاتندا یازدیقلارینی
اوقویا یورساق دا...» دیمه کله K. A. افندی مهم، گویا، حاضر دا
هم روس مهاجر مطبوعاتندا یازوب تورغانلیم تأثیرینی برمهك
ایته بیدر. او، روس غازیتلاریندا مهن مقاله لرینی اوقوماغان. چونکه
مهن روس غازیتلاریندا مقاله یازیشنی کوبدن ترك ایتکمه مهن. مهن
او مقاله لارینی یازغانم زمانده تورکستان تشکیلاتینک رئیس سفده
بولغان زکی ییکک بو مقاله لارینی تصویب ایتب یازغان مکتوبلرینی
آلوب تورور ایدم. زکی ییک آوریانا کیلگه نده ن سولك اوزون
بر مکتوب یازوب، بولشه ویکلرینک تورکستانداغی ضعیق سیاست
لرینی آفتا ایتکمه وه تورکستان ملی استقلالینی یولدا بر و باغلاندا
بودونگه مهن اوجون تورکستانداغی فکر داشلاریمز نامیدان مه نکه منو.
بیت یلدیرگه ن ایدی. بولشه ویکلرینک وحشیقلارینی مهن اوزمان آلتا کوب
برنگچون استفاده سی په نگیلرک بولغان، مهاجر روس مطبوعاتی
صحیفه لرینده یازغان ایدم، تورکستان ملی استقلاللی غایسی بولنده.
غی بر و باغلاندان ایسه له، فرانسوز وه اینگیلیز مطبوعاتندا یوروندم.
فرانسوز مجموعه سی «اوربان» اوقسیدان «نک 17 نجی ساندغی
K. A. افندیك مهنی «قارالو» اوجون بویاماق ایته دیکی مقالهم
ایسه یوقاریدا کورسه ندیکم که می بالخاصه مدح وه تنافه مظهر
بولغان ایدی.

مهاجر (یعنی یاض) روس مطبوعاتینک یازده میغا زکی ییکده
مراجعت ایتکهن ایدی. «تورکستان ملی جمعیتی رئیس» زکی

بىك، شو جىمىتىك «سوسىيالىست فرافىيونى نامىدان» چىقىتىدا بولۇپ، سوسىيالىست بولماغان بولۇپ ئورگىستان مۇرەلەرنى كىرگەن مەرمۇدەسىنى جاپا ئىشەك اوجون مەجر (دېمەك «ياش» روس جىمىغىسى «زىنايا يارى» «Знамя Ворябы») گە بىرگەن ايدى زكى بىكك «ياش روس مطبوعاتىدا» تورگىستاندا دائىر تورلو مۇسۇلاردا مقاله لار يازماق حقدە مەنكە دۇمەلەرچە قىلغان مەز جىنلارنى بىر طرفقا قويۇپ تۇرۇپ (*). اولك تورگىستانلارنىك روس غازىتالارنىدا يازۇپ تۇرۇشلارغا قانداق قاراشلىقىنى نۇسۇر ايشەك اوجون اولك مەنكە 1927 چى يىلىك 14 نچى اوقۇمىدا، تورگىستان مىلى ئىشكىلانى نامىدان، يازغان مەكتۇبىدا نۇبەدەكى بارجالارنى كىتەرەن.

«... سىندەن باشقە بىرە بولۇپ اول يازۇمە ايدى بلكە توغرو بولار ايدى. انى سىن اوزۇك تورگىستان غازىتالارنىدان جىناغان خىرخرىنىكالارنى بىر «تورگىستان اگىتوراسى» دېكەندەك بولۇپ ئېلەگەن گەزىتكە سانب تورا آلاسىگە غوى. ئەمە مېلېوكوف، ئەمە گەرەسكى، اشروو... غازىتالارنى»

مەجر روس غازىتالارنىدا تورگىستان حقدە اخبارى مقاله لار يازىشى مەن، بىكى تورگىستان «جىمىغىسىنى چىقارشى خاسراپە كىرىشكەن چاغەزدا — 1926 نچى يىلىك اېكسچى يازىپىدا — تۇقناغان اېدەم. لىكن ئاسفكە قارشو زكى بىكك خرىكى، وجودك كىرىپىتىدە اوگا نىبئا داغا كۆپ زول اوينادىم «بىكى تورگىستان» جىمىغىسىدە ايشەش امكانىنى مەنم اوجون تۇقناققە قالمى، خى مەلى موقا ئىشكىلاتىم خارچىدا تۇرۇشقا مەجبور ايدى.

زكى بىكك يوقايدىدا مەزكۇر مەكتۇبىلە مەنكە روس غازىتالارنىدا تورگىستان توغروسىدا خىرخرىنىكالار بىرىپ تۇرۇش او.

(*) زكى بىك مەنكە استابولدىن بىر مەكتۇب يازۇپ، اوزىنىك استابول كىتابخانىسىدا مەنكە مەكتۇبىدا يازىشىدا رجا قىلغان ايدى.

چون بىر دېگى حقدەن قالدەنمەن، مەن 1928 نچى يىلىك يازىدا تورگىستانداق سايوت سو اداره مامۇرلەرنىك مەخامەسى حقدە تورگىستان غازىتالارنىدان مەلۇمات تۇيلاقمەن. وە اخبارى بىر مقاله يازمەن. مەن شو زىماندىن باشلاپ مۇرەلەردىن هېچ بىر روس غازىتاسىدا هېچ بىر سەلەمە يازى يازىلمىغان...

مەن K. A. گە بىرەدەگەن جواپ، نە قانداق قىسقا كەسەك ايشەنمەدە، مەن بىر قانچا سىجىققە اوزايۇپ كىتىدى. قالايدا بولسا ياقىن آداملار بىپ خىسالىدىم زكى وە K. A. بىككەر بلەن بولغان بىر مەناقشە اوجون بو قانداق وقت وە بىر سەلەمە بولۇپ كۆپ ئۇچىتىر. لىكن بو ياقىن شىخىتلارنىك مطبوعات بۇزىكە كىرىپىلوى اوبان بولغان «آلدار كۆسە» مۇزۇ خرىكىنى بىر تۇرك جىمىغىسى سىجىققەلەرنىكە قىل ايتۇلەرى اونداندا! آرتق ئاسف ايتەلك بىر حالدا...

...خاسرا قۇلۇمۇزدا هېچ بىر خاكىت بوقۇر، بۇرۇنمۇ دوشمان بىجىسى ايشەدا اېنگەمە كەدەن، بىر خاسر اوز آرا خاكىت اوجون ايمەن، بۇرۇنمۇ قانچور دوشماندىن قۇرتۇلوشى اوجون كۆر. رەشە كەدەن، شو حالدا اوز آرا اونسۇزە گەر كىنەلەش بۇرغان ماسانمۇغا يالغان كىرىشە كەدەن، «آلدار كۆسە لك» ايشە كەدەن، تورگىيە افكار غەمبەسىنى يالغان وە چىرگىن ايمالەر بلەن زەرلەد مەكەن مەقصد، دەرد؟ شەمسەر هەر بىرەزەدە باگىشلىقلار بولغان، بار وە بولماقچىدۇر، بىر يىلىك خىسالىنى باشقا بىر قارشو چىرگىن، يالغان ايمە وە كىنايەلەر آتماقلا ئازا لاشقا اوردۇنۇشەن نەمە چىقاندۇ؟ چوقاي اوغلى مەسلى

«تورگىستاندا سىر مایە دارلىق»

تورگىستاندا انقلابدان اولكى دورۇدە سىر مایە دارلىق (قايتالىم) نك حكم سورگەللىكى بولشە وىكەلەرچە سولك وقتلارغا داووز بىر

حقيقت دې سانالار اېدى، چونكه بوي مارفيس طرفندان مەنئىلىك
اوج انكشاف دورى — ايتائىلك، قومدا لېزوم وە سرمايەدارلىق —
حقتە اورناقا آيتقان نظريە طلب ايتەر اېدى. ايتكىچىدون، بولسە
ريكتەر توركستاندا «سنى كوروش» بار دېيە يىلىمك اوجون
مىلكىتىزە سرمايەدارلىق بولماغان حالدا ادا اوي باز قىلىپ كور
سندەكى لازم ئايقان اېدېلەر. مارفيس وە لېنين گە نظراً سرمايە
دارلىق بولماغان دورە «ستالاز» (سرمايەدارلار وە پرولەتارىيان)
دا موجود بولمايدەر. باشقا سوزلە ئېيتكەندە، توركستاندا سرمايە
دارلىق بولماسايدى، او يردە ئەينكە پرولەتارىيان دېكتاتوراسى او.
جون كوروش، حتى پرولەتارىيانك اوزىدە نصور ايتىلمەس اېدى.
اوجىچىدون: توركستان حقتە اېندېگە چە يازوب كېلگەن بونون
بولسە ويكلەر آتيرلارنى كوپورتوروب توركستان خلق خوجالىق
جاتىك سرمايەدارلىق طرزىدە انكشاف ايتكەنىنى «دليللەر» وە
رقىلەر بلەن «ايات» ايتوب كېلدېلەر. توركستانلى قومموسىت
نودار رېسقول ايسە او قادار ايلكەرى كېتىدى گە، حتى او نور
كشان كوچەبە «سرمايەدار» لارنىك سىياسى وە اقتصادى پروگرام
لارنى دويادە ايتكە مەكمل سانالغان ايتكىلەر سرمايەدارلارنىك پرور
غرامى بلەن برابر قىلىپ كورسەندى... چىندەندە توركستان چور
لېدەكى سرمايەدارلىق انكشافى، رېسقولچا بو سويەت بولغان بولسا،
توركستانك اوتوراق قىسمندەكى سرمايەدارلىق درجەسىنى يىلكېلەش
اوجون انسان بالاسىنىك نصور كوچى ىتەيدەر...

اېدى ايسە بولسە ويكلەر برەمەرگە بىزىك مىلكىتىزە سرمايە
دارلىقى وە سرمايەدار طرزىدە انكشافى انكار ايتە باشلادىلار. بولكا
زەلگىتە اسلى بىر بولسە ويك خاتونلك اورنا آسادا بىر مىللەسى
حقتە يازغان كىتابى اوستىدەكى مناقشەلەر سبب بولدى. زەلگىتەلك
بو كىتابى وە اولئك 1928 نجى يىلى «اقتىلاچى شرق»
(«Революционный Восток») مجموعەسىنىك 3 نجى ساندا

باستىغان مقالسى بىر وقتلچا ەم بىر مىللەسى اوجون ايتكە نصور
مىغ سانالوب كېلگەن اېدى. زەلگىتە توركستاندا اقتىلاچىان اول
سرمايەدارلىق حەكم سوزگەلگىنى وە مىلكىتە خلق خوجالىق تورمور.
ئىنىك سرمايەدارلىق قانۇنى بونىچە انكشاف ايتكەلگىنى خىدق
وە ايات قىلغان اېدى.

توركستاندا سرمايەدارلىق وە «سنى آكوروش» حقتەسى
مىللەسى بىر خاسرغا چىتكە قويوب تورمور. نىچون بولسە ويكلەر
اوزلەرىك بورۇنى فېكرلەردىن ئايوب، بولكاون توركستاندا سرمايە
دارلىق بارلىقى تانا باشلادىلار؟ بولكا جواىى غايە قولاي: چونكە
توركستاندا اقتىلاچىان اول سرمايەدارلىق حەكم سوزگەلگىنى انشرف
ايتلە، او زەمان لېنينلك، سرمايەدارلىق دورىنى آتاروب سوسىالېزوم
دورىگە اوتوش مىلكىتىكى حقتەسى نظرىسى سوكە نوتەيدەر.

موسقوا بولسە ويكلەر بىگە توركستاندا روس پرولەتارىيانى
دېكتاتوراسىنى محكمەلەمەك لازم بولغانى زەمان اولار ەم آدېندا
«روس سرمايەدار وە ايمپېريالىستلارنى مىنقى» بولغان توركستان
سرمايەدارلارنى حقتە وە، كوروا، روس پرولەتارىيانى اوزىگە
باردەمگە چاقىرغان توركستان پرولەتارىيانى توغروسندە باقىردىلار،
ەمدە توركستاندا سرمايەدارلىقك بارلىقىا اگوا قىلىپ مارفيسنى
كېرىدېلەر. اېدى ايسە، ئىنى موسقوا بولسە ويكلەرى، روس پرور
لەتارىيانى دېكتاتوراسى خا كىتىك توركستاندا محكمەلەشكە بىگە
ايتالوب، لېنينلك سوسىالېزومگە سرمايەدارلىق دورىنى آتاروب
شەك امكالى حقتەسى نظرىسىنى خقلاماق اوجون گە — اوزە
لەرىك اولكى فېكرلەرىنى، ەنى توركستاندا سرمايەدارلىق حەكم
سوزگەلگىنى، رد ايتە كەلەر...

بىر مارقىست ايمەسىز وە بولسە ويكلەر بلەن توركستاندا
سرمايەدارلىق حەكم سوزومگەلگىنى حقتە مناقشە ايتەككە
موسىبەردە يوق. لېكىن بو يردە شو اېكى سؤالى قويوب اونە

چهارم عالمی اعتباریله برچی — ساتالغان «ترجمان احوال» اینه
 «جریده» حوادث امدان بکرمی ییل سوکرا یعنی 1860 نچی ییل
 (1277 هـ. 6 ربيع الآخر) دا چیقمشدر. بو غازیشانی تاسیس ایشیجی
 کیشی وقبله ایزمیت متصرفلی و بوسته مدبرلکی وظیفه لیرده بو.
 لومان، آوروپائی اوزی یاخشی آکادب اونی خلقیما تانیماق اور.
 چون تبریقان جابانزاده آگاه افندی نامدا ر ذات ایدی. آگاه
 افندی ترجمان احوال «نی اصلاحاتی مجرر شناسی مک یاردهمبله

اسلاماتی مجرر شناسی

چقرا باشلامشدی. بو غازیشانک غایبسی، مقصدی برچی ساند،
 (شناسی) امضاسیله باسبلمش باشلانغیچدا آچیق یازلمشدر. مقدمه مک
 بر یرده: «اشبو غزته احوال داخلیه و خارجیه دن منتخب بعض

کچیمز: 1) بارسون، لئین اوزنیک سوسیالیزمغا سرمایه دارلوقی
 آنلاب اونوش ممکنکی نظریه سنده حظلی وه تورکستاندا هیچ
 قاندا سرمایه دارلق حکم سورمه گهن بولسون. او حالدا
 بولشه ویکلرنک تورکستاندا «سفی کورهش» حقدیه بو کونگه بجا
 یتشمی تورکهن شاونوشلاریغا سبب نهدر؟ چونکه، تکرار سولیمز،
 هم مارقس، همده لئین ققطه نظرندن سرمایه دارلق بولماغان
 تقدیرده «سفی کورهش» هم بولالمایدز. 2) بولشه ویکلر سرمایه
 دار بولماغان بر جمعیتده «سفلارنک توغولا آلوویغا برلی
 اینشراق ایتسه لیر، او زمان بوتون عمرلری بوینچه یالغز سرما.
 یه دار بر جمعیتده سفلارنک توغولا آلووی وه یالغز سرمایه دارلق
 اصول ادره سنده سفا کورهشی بولا یلیشیشی اوقوتان مارقس ده،
 لئین ده یالغان سوپله گهلر...

دیبهک، بولشه ویکلرنک تورکستاندا سرمایه دارلق وه سفی
 کورهش حقدیه بو وقتعاجا سوپله کیلگه نله رنک باریسی بر
 یلیجیل (ویمیشن) دن باشقا بر نرسه ایمس.

باشقارمادان، بو قازعا باسبلان «تورکستاندا سرمایه دارلق» باشلقی مقاله اوکن مارت
 اینک باشدا یازلمشدر. عمو موده ادرن آزلهدان شوو اقتعاجا اشرابه آلمان اینک

تورک غازیشانی چیلغی (*)

IV

تورک دونیاسدا غازیشانچیلغی اورونلاشیشی وه یاپیلشیشی
 باشقا یرلرکه قاراغاندا یاواشراق بارغان. ابلک تورکچه غازیشا
 چیقان استابولده، ابلک اوتوز ییل ایچده، حکومتک یاردهمبله
 دونیا یوزیکه چیقان «تقوم وقایع» وه «جریده» حوادث امدان باشقا
 تورکچه غازیشا کوردهمیز. اوچجی غازیشا — خصوصی تشبث یلن

(*) باشی «باش تورکستان» نک 28، 30 وه 31 نچی ساللار ایدر.

حوادثی و معارف متوعه ایله سائر مواد باعه به. دائر ماحی مشر
یانه واسطه اوله چمندن ناشی (ترجمان احوال) عنوانیله نسیه اولسون
مناس کوردلی، دیله در وه مقدمه نك ش بولوسى: «عموم خلقك
قولایقده آنگله بهلجكی مرتبه اشو غزته یی قله آلماق ملتزم
اولدیغی دخی مقام ماسبتله شیدیدن اخطار اولتور» سوزلر بهله
یتور.

شاسی 25 نجی سالغا قاتاشیب، سوکرا بو غازیتدان آجرار
لیب کیتدی. او آیریلماچ غازیتا بورونمو بویو کلکینک یاره بیسغا
کیچیلپ قالدی. شاسی نك اورینغا حسن سبحی نك آکیلب «ترجمان
احوال» نى اداره ایته باشلادی. بو غازیتا 1277 هجرى 11 شوالمه
چیققان 25 نجی ساندان اعتباراً عافتادا اوچ تاپیر چیقا باشلامتور.
اوزاق دوام ایته آلمای 1806 ده قایانمتور. قاتاشقان محررلر
آراسدا احمد وفق پاشا ایله رفیق بیکلر باردرلار.

«ترجمان احوال» نك 624 نجی ساندان ایلك تورکجه ولایت
غازیتاسی سالغان «طور» نك چیقا باشلاغانلی خبری ایله شو
ولایت غازیتاسینک باشلانمچی بایلمتور. «طونه» او زمان بر
یاریم نینگ نسخه سانلار ایکن.

«ترجمان احوال» دان آیریلپ کیتکن شاسی 1801 (حر.
یران) ده «صویر افکار» نامدا بر غازیتا چیقارا باشلادی. بو غازیتا
اوزنک شو چاغغا چیققان رفیقلریدن آیتسا نینک ساده لکی
بلن آیریلدر. معارف وه باشقا خبرلی ایشلر که عائد یلدوریشلدر.
نك «صویر افکار» دا نیکین (مخانی) بایسلاجانی باش صحیفه سینک
بورقارسندا اعلان ایتمتور. عافتادا ایکی تاپیر چیقار ایدی.

200 نجی نسخه سندن باشلاب بورنجی شاعر نامق کمال نك ده
ده گدرلی یازیلارینی اوچرالماز. شاسی «شرق مسئله» باشلی
ایله یازدیغی مقاله سی یوزندن محررلکدن مع ایتلدی، اوننگیون

«صویر افکار» نك 465 نجی ساندان سوکراشی نسخه لرنده اونک
یازیلاری کورولمه یدر. عمر نك سوکیغا اوژ مسلکیکه صادق
قایل، بیکسه ک غایه سیغا مهم خدمتلر کورسه نکه ن بو غازیتا نك
830 نسخی چیقمتور.

«صویر افکار» نك توغولوشن یلی بولغان 1801 نجی یلی
تغین بر جهتدن ایسه توتوشیز کیزه ک. چونکه شو یلی یس
(1279 ه. محرم آیندا) ایلك تورک مجموعه سی سالغان «مجموعه
نون» چیقمتور. یازیلار آراسدا «مجموعه قون» ده ن اولده
تورکجه بر مجموعه چیققانی آغا سورگه لدر بار. تورک مطبعه چیلی
وه تورک غازیتا چیلی تاریخی حقیقه ده گدرلی نیکشیریلدر قایل،
قیمتلی اثرلر یازغان سلیم نرعت نك 1850 ده تورکجه فرانسجه
اولزاق آیدا بر تاپیر چیققان «وقایع طیه» نك بر غازیتا ایسه،
ایلك تورک مجموعه سی بولغانلیغی ایلدری سورمتور.

1863 ده حکومتک تشبث وه یارده بیله تغین بر رسمی غازیتا

چیقمتور. اسمی «جریده عسکریه» در. هر تورواو حری ایشلرله قوروق
وه دیگر عسکرلریکه قاراشلی مسئله لدر بلن مشغول بولمتور.
حکومت بو غازیتاغا کوب اهمیت بر که نیدن شاسی نك اداره ایسه.
سینی طلب ایتمش ایسه شاسی بو تکلیفی رد ایتمدی، اوننگیون
بو غازیتا نك اداره سی احمد مدحت اقدیبه تاپشیریلمتدی. شاسی نك
قیسقا مدت بو غازیتاغا قاتاشیب، سوکرا وظیفه سینی احمد مدحت
اقدیبه تاشلاب کیتکه نلگینی سوبله گه لدر هم بار. بو رسمی
جریده عافتاق بر غازیتا ایدی.

«جریده عسکریه» ده ن - سوکرا چیققان غازیتا «تقویم تجارت»
در. 1865 ده استابولده چیققان بو غازیتا نك قولله کسب اولارینی ابو
النیه توفیق نك «بریتانیا موزه سی» (British - Museum) ده کور-
که نلگینی وه محررینلر ده حسن فهمی پاشا بولغانلیغی سوبله یدر.

1866 ده فلیپ افندی معلم علی سعادی بك محرر لکمی ایله
مخبره دیکهن بر غازیتا جیقاردی. هافاددا اوج ناپیر جیقیب اقلایی
فکرلرک نازقایشقا خدمت ایشینی اوز بوشقا آلمان بو غازیتا
حکومت بلن جیقیتنا آلمانن وه بر مدت تعطیل ایشلگهن، بو ماسکت

اقلایی محرر علی سعادی

حکومتکه فارشو جنارتلی جیقیش قیلغانیدان علی سعادی محرر
لکهدن مع ایلیب، اولک یازیلاری «مخبر» یشله رنده باسیلا آلمادی.
غازینادا 55 نجی ساندان سوگرا قیلاندی. فیسقاچا زغان اونور
اوتسیس بو غازیتا لوندوندا جیقا باشلامددر. 1867 — 31 آور
غوست — تا لوندوندا جیققان ایلک توروسینک باش ستوتدده:
«مخبر» طوغری سولسک یساق اولیبان بر مملکت یولور، ینه
جیقار، سوزلری یازلمستدر. عیبی یشک یوقاریسدا: «بو غزته

(اوتسیس) ده باسیلور. ندن بحث ایلدیجکی ایچندن آگلاشاور.
ششملک هفتده بر جیقار. بر نسخسی یرلده ایکی یس. ترکستانده
بر جیق غروشه رنده دیکهن قید بار. بو یرده ذکر ایشلگهن دور.
کستان، او زمان دورکده، اورنددا قوللانغان یولسا کیرمک.
علی سعادی بو کسک فکری بر یازدیجی ایدی. «ینج اونور
روش» یاقتر مایدرخاللی اولک قیلغان حرکت وه ایشله رنده
یلگیلیدر. بو اقلاییجی محررک تورک غازیتا جیللی نازیخدا شرحی
بر اوری بار. غازیتا جیققت آتلی عاشقی یولغان بو محررک
باریسا جیقاردیجی «علوم» غازیتاسینک برنجی یللی سالاندا
شر ایشیککی مقاله لهرنده تور کچیلک آقسلارینک کوچلی شکسد
ری کورولند. 1870 ده پروسیا عسکرلری یاریشی محاسره
قلمچ شوره نه مطبعه، نه کاغازه، نه بوسته قالمغانلی «علوم» بک
نوشالیشقا سب بولمندی. علی سعادی دا یاریسدان غرب تاماندا
جوانان آن سوگلی تمبر بول آزاباسیله یاریسدان جیقش و لیبونغا
کیلیب، اورادا «موقفا» دیکهن غازیتانی جیقارمستدر.
نوقامش اولغلی (یتیمدی)

قارداشلق تظاهراتی

آذربایجان استقلالینک 14 نجی ییل دونومی مناسیپله اونگهن
28 مایسدا قیلانیدیانک هه لیسنفورس شهرنده کوب سیمی وه
جامی بر تظاهرات قیلندی. هه لیسنفورس شهرنده یاشاغوجی بوتون
ایدیبل اورال، تورکستان، ایران وه آذربایجانلیلارینک قاتاشدا.
لاریله قیلغان بو مراسمغا قیلانیدیانک یاشقا شهرلهرنده یاشاغوجی
ایدیبل اورال نورکله رنده تامله لهریله برابر اشتراک ایدیلدر.
«به کی توران» غازیتاسی تحریر هیشیک تشبیه شهرک معنا
سالولانردان «آناقا توده» بر کون ایلگهری آذربایجان، تورکبه

ۋە باشقا تۈرك اېللەرى باراقلارى ابلە ياشاشلىشىدى.

مراستى دەگى توران، باش محورى محمد سادىق بىك
آجىب، خاسروغا «ماتلى بايرام» دىب خطاب ايتەرك خىرازى
بىر نطق ايراد ايتدى. محمد سادىق بىك بو نطقدا آذربايجان
جمهوريتىك قورولوشى خىتدە معلومات بىرگەندەن سوڭ، سولەپى
يۈكە، بىك روس استىلاسىغا اوقۇتۇپ روسلارنىڭ اون اىڭكى يىلدا
بەرى قىلىپ تورغان قىبالارنىڭ، خىزىياتدان، اولدوروش ۋە
سۈرگۈنلەردەن سولەپ، بو جانناە ظلم، استىدادغا قارشى ائدى
بايجانلارنىڭ قىلماقدا بولغان قوزغىلاڭلارنى، آقىدى ياشلارنىڭ
شائى كوردەشنى تصور ايتىدىكەن سوڭرا، آذربايجان استىلاىنىڭ
بوتون تۈرك اېللەرى اوچون بولغان اھمىتى توغروسىدا ائىپا
كەيردى. ناطق، آذربايجان استىلاىنىڭ ۋە دعواىنىڭ بىن المللك بىر
ماھىت آلتاقتىنى ۋە بو دعوانىڭ بىر تۈركلەك دعواسى بولوب، بو
اوغۇردە يورۇنولماقدا بولغان كوردەشنىڭ بەك ياقىندا نىجەلەنمە
كە بورە كەندەن ايتالماقتىنى يىلدېرىپ، استىلال شەيدلەرنىڭ خاطرە
سنى خىزى ۋە استىلال مجاهدلارنى سلاملاپ سورە كلى آلتىشلارە
نطقىنى بىردى.

بوتدان سوڭرا ايدىل-اورال ياشلارنىڭ ابراھىم عارف بىك
بەك مەسبى بىر نطق سولەدى. ابراھىم عارف بىك نطقىنى توبە
ندەكى جىلە ابلە باشلادى:

— 28 مائىس يالغز آذربايجان اوچون ايمەس، بوتون تۈرك
اېللەرى اوچون بۈيۈك بىر ظفر، تۈرك مائىتىك شان، شرف تولو
تارىخىغا بەكى شرفلى بىر سحىقەندى... آذربايجان استىلالى، مەنى
مىللەر طرفدان جانسز تلقى ايتىلگەن تۈرك اولكەلەرنىڭ باشماق
قدرت ۋە قابىلىتىغا اىكە بولماقلاىرىنى بوتون دىياگە اثبات ايتىشىدۇ.
بوكون بو استىلالنى روس ايمەدەلېزىمى چىكەمش ايمەدە او
استىلال تۈرك-توران باشلىق ايمان تولو بورە كەندە ياشاماقدا...

بىرى ئەلدە ايتىمەك اوچون بو ياشلار: — يا استىلال، يا اولوم! دىب
مجادىلەكە كېرىشىشلەردى... اون اىڭكى يىلدا نەرى بو مەفكۈرە بولدا
آقتىلغان قانلارنىڭ بوشغا كېتىپە بەجە كېتە مەر كېشى ايمان ايتىشىدۇ.
بو ياشلارنىڭ بورە كەندى يۈرت ۋە استىلال عىقتىك آلاويلە پانا
باير... بو آلاولى نە سىزىر يانك، نە سالو قانك جەننى ساووقلارى
اوجورەمەس...

ابراھىم بىك نطقىنى توبەندەكى جىلەلە بىردى:

— ايدىل-اورال استىلالچىلارى استىندەن قارىشى آذربايجان
استىلال مجاهدلارنى تىرىك ايتەركەن بو مەقس غايە اوچون شەيد
ۋەنىكەن قەربانلارنىڭ تىزىر روحلارى قارىشىدا باش اىكە بىلك...
ۋە ياقىن كېلەجەككە قاروشا جەننىمىز استىلال اوچون قان ۋە جان
لارنى اياماعان مجاهد تۈرك-توران ياشلارنى سلاملايق... آقىدە
بايجان كۈنى، تۈركىستان، ايدىل-اورال، قىرىم ۋە داغىستان كۈندىر.
بوكونكە ايرىتمەك اوچون مائىمىز، قانزىلە چايتىش جەننىمىزغا بوتون
يىگىتلەر ۋە باش مىل نامىغا سوز ۋىزىر ۋە يېمىن ايتىمىز.

ياشلىق استىلال! ياشلىق تۈرك بىرلەكى! (شەيدلى آلتىشلار).

تۈركىستانلىلار نامىغا غەپور طاهر بىك قونلادى. مەفكۈرەچى
تۈركىستان ياشلىقنىڭ حىقىقى حىياتىغا رىجمان بولغان «باش تۈر-
كىستان» مەجموعەسىنىڭ آذربايجان استىلالغا آتاب يازدىقى مقالەنى
خاسروغا اوقۇباراق، نەھىت هېچا نە ئىدىيە كە: «آلتاي ئاغلارنىڭ
قافىسىغا قادار اوزايمان توران يوللارنىدا سونمەس بىر عشق ابلە
يورۇيان املېرور ۋە استىلالچى تۈركلەرنىڭ بارچاسى بىر ابردىلار.
بو بۈيۈك يولنىڭ بولچىسى بولغان تۈركىستان، ايدىل-اورال، آقىدە
بايجان، داغىستان، قىرىم مجاهدلارنى بوكون غىنى سەۋىجى،
غىنى قايغۇنى سىز مە كەندە... چونكە آذربايجان استىلالى، قارىشى
بىر اولكەنىڭ استىلالچى... بو اولكە خىزىر دىگۈرنىڭ غىرب طرفىدا
تورانىڭ قايتىدەدەن بو قايىنى بىر خىزىر كەمى استىلال ايتىكەن

روسلارنى حرر دىگىنىك سولارنىدا بوغماقنى عهد ايتتىمىز. باشقا
توركللك باشقا قازداش آذربايجان استقلالى ا مجر اولسون
روسقا (سوره گلى آقپشلا).

يونان سوگرا تورك ايللهر پيك موسيقىدان بىر د پارچا
يانغا ايشونه خام تاماندان چاليب، استقلال مارشلارى سويلهدى
بوتى شفاف محمد صادق پيك طرفه دان: 1 - تورك ملتى وه
نور كچىلك. 2 - زويه وه اخلاقى حقدىم فوغداسى بىر يىلدى.
كچ قىچا سورگىن بو توپلايشى پيك سيسى بر قازداشلىق
هواسى ايجىم كچىدى.
تورايچى

توركيه وه ملتله اربوشمىسى

ملتله اربوشمىسى 11 نچى ايول (سوز) توپلايشىدا توركيه نى
جمعيت اقواما كيريشكه دعوت ايشىدى. توركيه حكومتى ده
جمعيت اقوامك بو دعوتنى قايول ايتدى.

باشقارما دار: مجموعه زده ادرون آزلشندان حضى مقاله لارنى،
او جمله دن لوزان وه جنه ووه فوغدراشلارى حقدانى مقاله
لارنى باسالماق.

توركيستان شيرلارى - قاپللك 2 جى وه 3 جى يىتلهر عىدىر
باش شىر ريمز جوفاى اوغلى مصطفى بيكك به گى آدرمىسى
توبه نده كچىمىز

Moustapha Tchokai-Oghly
7, Square de la Fontaine
Nogent s Marne (Seine)
France

Verantwortlich für Verlag und Druckerei: Herbert Wolf, Berlin SO 36
Königs-Verlagsbucherei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

(قاپللك 2 جى يىتلهر كى - توركيستان شيرلارى - لك دولامى 1)

باشقارما: ساپوز ميانوه (تت ادرمىسى) يالغز توركيستانلارلا
ايش كورمىدكەن بر مؤسسه دىر. بوتلكه بر ابر بو مؤسسه نور
كىتابلارلك مقدارى سفر درجه ستمىدىر. چارلق دورنمه يهوديله نى
مكتبله ركه بىلكيلى مقدارده (يوزده 5 نىستىمىد). قول ايتىلر ابدى
باقىد، بو ايسكى روس اسولنى موسقا بولك ويكللدى ايتدى
توركيستانك اوزنمه توركيستانلارغا تطيق ايشمه كىمىدلىر.

توركيه ن بىرله شىك ده

بو، آرتق بوتونلاى توركيه نلر كه مخصوص بر مؤسسه دىر.
مىشله نلك قوللارندا بو مؤسسه نك تحبىاً يوزده 20 نىستىمىد بىر يىلده.
شتر بىلكه بىلكىنه دائر رسى سائيشىق معلوماتى بولماقلا بر ابر، اونلار
بو يىر كه ده بر نظر سالغانلار وه سوروشلوش نىجه ستمىد 255
خدمتچىنك يالغز 38 كىسى توركيه ن بولغانلى آكلانلار.
باشقاچا قىلب ئه يىكە نده، رسى بولك ويك سائيشىقى، بو يىر ده كى
توركيه ن خدمتچىلهرلك سائيشى حقىقتداغىدان ايكى حه آرتق
قىلب كوزىمىكەن. (عبنى غازى نادان).

باشقارما: بولك ويكللهرلك رسى سائيشىقلارى دائما حقىقتىم
هچ بر زمان به چىر يله آلمانغان پلان معلوماتى بونجه نوزوله دىر.